

KISFALUDY SÁNDOR KÖNYVTÁRA 1795-BEN.

DR. CSÁSZÁR ELEMÉRTŐL.

Irodalomtörténetünk fejlődésében a XIX. század utolsó negyede óta mélyreható változást érezhetünk. Toldy Ferencz félszázados működése megvetette az alapot, a melyre biztosan építhetünk, de csak az alapot. Hogy tovább haladhassunk, szakítanunk kellett módszerével. Irodalomtörténetünk atyjának fölfogása, a ki az irodalmi jelenségekben jóformán csak *tényeket* látott, s módszere — némi esztetizáláson kívül az életrajzi adatok és könyveinek felsorolása — ma már nem elégít ki, a tényeket meg is akarjuk fejteni, az irodalmi alkotásokat meg akarjuk értetni, egyfelől az író egyéniségéből, másfelől azokból a körülményekből melyek fejlődésére hatottak. Ez utóbbi szempontból egyike a legfontosabb kérdéseknek, milyen műveket olvasott az író, milyen könyvek voltak azok, melyekből ismereteket, gondolatokat gyűjtött.

A ki *Kisfaludy* Sándorral foglalkozik, az ebben a tekintetben aránylag kedvező helyzetben van. A költő bőven beszámolt életírásaiban, naplójában, leveleiben azokról a munkákról, melyeket olvasott, s melyek jobban megragadták érdeklődését, könyvtára pedig, — melyet ép egy félszázadig gyűjtött, — a Nemzeti Múzeumba került, a hol olvasmányai felől bárki könnyen tájékozódhatik. Arról azonban könyveinek ez a becses jegyzéke nem nyújt fölvilágosítást, mikor szerezte meg az egyes műveket, s így azt sem lehet megállapítani, mikor kezdett az illető munkákkal foglalkozni.

Könyveinek egy csoportjáról azonban vannak pontosabb adataink, s szerenesére épen azokról, melyeket ifjúkorában szerzett, a mikor a lélek legfogékonyabb az új benyomások iránt. Az ifjúkori olvasmányok fontosságára irodalmunkban *Beöthy* utalt először nyomatékosan, kétszeresen fontosak *Kisfaludynál*,

a ki mint a szorgalmas méh, élete tavaszán (1800-ig) gyűjtötte az ismereteket s vetette meg nagy olvasottságának alapját. Könyvgyűjtő szenvedélye Bécsben 1793-ban ébredt föl. Pár hónappal később, hogy mint testőrhadnagy a császárvárosba került, már nemcsak a bécsi könyvárusoknál található német könyvek iránt érdeklődött, hanem Boldizsár öcscsét megbízta, hogy értesitse, milyen új magyar könyvek találhatók Müller győri könyvkötő raktárában.¹ A pusztá érdeklődésnél nem állott meg, hanem vásárolni is kezdett, s lassanként elég szép könyvtárra szaporodott föl gyűjteménye. Mikor köteteinek száma megközelítette a százat, egy ívre összeírta őket. E följegyzés (Verzeichniss meiner Bücher) fönmaradt a Kisfaludy-Társaság levéltárában,² alább egész terjedelmében közöljük. Az összeírás időpontját közelítő pontossággal könnyű megállapítani. Az aláírás (*Alex. v. Kisfaludy Lieut.*) szerint hadnagy korában, tehát 1793 eleje és 1798 ősze között írta. E határpontokat még lehet közelíteni egymáshoz. Az a körülmény, hogy *Mikes* Kelemennek 1794-ben megjelent Törökországi Leveli már megvoltak könyvtárában, bizonyítja, hogy a legkorábbi időpont 1794 második fele; másrészt mivel 1796 márcz. 6-án eltávozott Bécsből s innen kezdve 1799-ig folyton ellenség előtt állott, 1796-ban Olaszországban és Franciaországban, majd 1797-től a Rajna vidékén, s e mozgalmas időkben könyveket nem vihetett magával, tehát a legkésőbbi terminus 1796 eleje. Szóval e jegyzék kétségtől Bécsben 1794 ősze és 1796 tavasza között készült, valószínűleg 1795 első felében, a mikor már az 1794 második felében kezdett olasz tanulmányaiban előrehaladt (bizonyítja olasz könyveinek nagy száma), de Tassót még nem fordította, mert a *Gerusalemme liberata*, a melylyel 1795 nyarán foglalkozott,³ hiányzik könyvtárából.

Itt következik a jegyzék. A *-gal jelölt könyvcímek tentával, a **-gal jelöltek czeruzával át vannak húzva. A tentával tett törlések egykoruak s Kisfaludytól származnak (a czeruzavonások

¹ Levele Bódi öcscséhez 1793. ápr. 28. (Kisfaludy Sándor minden munkái, kiadta Angyal Dávid, VIII. : 94.)

² Levelek Kisfaludy Sándorhoz. 74. szám: Kisfaludy Sándor iratai.

³ Toldy Kisfaludy Sándor Hátrahagyott irataiban 1793-ra teszi a Tassofordítás keletkezését. Mi alapon, nem mondja meg. A fordítás 1795-ből való.

valószínűleg szintén tőle valók). Talán azt jelezte velük, hogy az illető könyv már nincs birtokában.

Verzeichniss meiner Bücher.

1. Kleist.	}	Schrämbliche Sammlung.
2. Bürger. 2 Bände.		
3. Gessner. 4 Bände.		
4. Höltz.		
5. Uz. 3 Bän.		
6. Hagedorn. 5. Bän.		
7. Michaelis. 3 Bän.		
8. Haller.		
9. Mathias Corvinus v. Fessler. 2 B.		
10. Atila detto.		
11. <i>Agathon</i> . 4 B. ¹		
12. Gleim. 2 B.		
13. Longin von dem Erhabenen.		
14. Ausonius.		
15. Salustius.		
16. Wielands Musarion. Grazien, Combabus Alceste.		
17. Wielands geheime Geschichte des Herzens.		
18. Wielands Araspes und Panthea.		
19. Herder Paramythionok. ²		
20. Török országi Levelek. ³		
21. Fedon a' Lélek' Halhatatlanságáról.		
*22. Dictionaire de deux Nations. 2 B.		
23. Páriz Pápai.		
*24. Jagemanns italienische Sprachlehre.		
25. Magyar Museum. Második Költet.		
26. Gyöngyösy János. ⁴		
27. Schillers Räuber.		
28. — Kabale und Liebe.		
29. Reine Taktik.		
*30. Herder Kazinczy. ⁵		
31. Ewald a' meg-világosodásról.		

¹ Wieland híres regénye, melyet Kisfaludy nemcsak szorgalmasan olvasott, hanem utánozni is készült: Viganò-néval, Medina Máriával folytatott szerelmi viszonyát akarta megírni prózában, Wieland módjára. A tervet azonban nem valósította meg.

² Kazinczynak 1793-ban megjelent fordítása.

³ Mikesnek főntebb említett műve.

⁴ A leoninus költő *Magyar Versei*-nek első kiadása. (Bécs, 1790.)

⁵ Ugyanaz, mint a 19. szám alatt említett mű. Ezért törölte a költő.

32. Schubarts Gedichte.
 *33. Der deutsche Alcibiades. 3 B.
 *34. Hermann von Nordenschild 2 B.
 35. Cassandra. 3 B.¹
 36. Ovidii N. Opera.
 37. L'opere di Metastasio. 6 Tom.
 38. Chariklia.²
 39. Magyar Gyász.³
 *40. Erköltsi Levelek.⁴
 41. Zur Beförderung sanfter Empfindung.
 42. Magyar Grammatika.
 **43. Pepliers Französisches ⁵ Grammaire.
 *44. Anyai oktatás Besenyei.
 **45. Mátyás Király.⁶

Broschuren.

1. Götter Helden und Wieland.⁷
2. Lulu oder die Zauberflöte.
3. Liebe um Liebe. Schauspiel in Aufz.
4. Luise und Rosenfeld. Gegenstück zu Werthers Leiden.
5. A' nemes Hazugság.⁸
6. Alcides a' válaszuton.
7. Der weibliche Jakobiner-Club.⁹
8. Nina, ossia la Pazza per Amore.
9. Observations, et Précis sur le Caractère de Marie-Antoinette.
10. Bruchstücke über Theater, vorzüglich Ballette.¹⁰
11. Über die theatralischen Tänze und Balletmeisters Noverre. Viganò.
12. Sendschreiben des Bal.¹¹ Noverre an Madame Viganò.

¹ Calprenède heroikus regénye valószínűleg Báróti fordításában, a mely 7 kötet ugyan, de három darabba kötve jelent meg.

² Minden valószínűség szerint Gyöngyösi István *Új életre hozott Charikliá*-ja.

³ Etédi Márton verses krónikája.

⁴ Dusch *Moralische Briefe* című műve Báróti Sándor fordításában.

⁵ A fölöslegesen írt vég s törülve.

⁶ Szentjóni Szabó Lászlónak 1792-ben megjelent »érzékeny játéka«.

⁷ Goethétől.

⁸ Kotzebue *Die edle Lüge* című darabjának magyar fordítása. Fordította Kóré Zsigmond, s Bécsben 1792-ben jelent meg.

⁹ Irta Kotzebue. Megjelent 1791-ben, Frankfurtban és Lipszében.

¹⁰ Innen kezdve a 18. számig terjedő címeket egy nagy, tentával húzott vonal keríti be. Eyvel akarta jelezni a költő, hogy e művek összefüggőnek.

¹¹ A *Balletmeisters* rövidítése.

13. Bemerkungen über das Ballet Richard Lövenherz.
14. Risposta alla lettera d'un Coreofilo.
15. Dank eines Ungenannten dem Muratelli dargebracht.
16. La figlia dell' Aria.
17. Über das Pas de Deux ¹ des H. Viganò.
18. Tributo di Riconoscenza de' Conjugi Viganò.
19. Két nagyságos elmének költeményes szüleményje.²
20. Sapho und Phaon.

Alex. v. Kisfaludy
Lieut.

E könyvjegyzék nem szorul magyarázatra, a tanulságokat mindenki könnyen levonhatja. Csak két felötlő jelenségnek akarom okát adni. Az egyik a magyar könyvek aránylag csekély száma. De ez természetes. Bécsben nem kaphatta őket, Magyarországból meghozatni pedig körülményes és hosszadalmas dolog volt. Azonkívül *Kisfaludynak* az volt a szokása, hogy mindég annak a népnek irodalmával foglalkozott első sorban, a melynek földjén élt. Mint pozsonyi tanuló, azóta hogy kispapbarátai megismertették a magyar irodalommal, magyar s a szinte második hazai nyelvvé lett latinnal foglalkozott, Bécsben s később Németországban német írókat olvasott, Olaszországban *Petrarkát*, Draguignanban *Rousseaut* és a kisebb francia lírikusokat. A másik föltűnő vonása könyvjegyzékének, hogy kilencz könyve tárgyalja a balettet. Ennek is kettős a magyarázata. Egyfelől a szép Medina Mária, a »Mimika királynéja«, a ki egy esztendeig tartotta fogva a költő szívét, másfelől az a terve, hogy megírja a táncz művészetének, főkép a balletnek elméletét. E munkája töredékben maradt s csak *Angyal* kiadásában jelent meg.

¹ A *Pas de deux* Medina Mária férjének balletkompozíciója volt. Ebben a darabban hódította meg az asszony a bécsiek szívét s a költőnek is ebben tetszett legjobban.

² Barcsay és Orczy költői levelezésének Révaitól készített kiadása. (Kisfaludy rosszul írja a címet.)